

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 3, ISSUE 5, P. 39-55.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 3, SAYI 5, S. 39-55.

Azerbaycan Göçmenlerinin (Qaçqın) Manilerine Yansıyan Karabağ¹

Elza ALIŞOVA DEMİRDAG²

Özet

Mani, Azerbaycan Türkçesinde bayatı olarak adlandırılan en eski sözlü edebi geleneğe ait ürünlerden biridir. Yedi heceli, dört dizeli edebi ürün Türklerin yaşadığı hemen hemen her coğrafyada mevcuttur. Yaratıcısı belli olmayan manilerde mensup olduğu toplumun gelenek ve görenekleri, yaşam felsefesi, siyasi, sosyal, ahlaki değerleri yaşamaktadır. Toplumlar yaşadıkları olaylar karşısında arzu, istek ve tepkilerini dile getirmek için manilere başvurmuş, manilerle sevgi ve üzüntülerini anlatmışlardır. Maniler, aynı zamanda halkın tarihidir de denebilir. Bu çalışmada, Karabağ savaşı sonrası göçmenler arasında derlenen maniler ele alınmıştır. Karabağ, Azerbaycan'ın en önemli ve kadim yaşam merkezlerinden biridir. Tarih boyunca Türklerin yaşadığı bölge 1988-1994 yılları arasında gerçekleşen I. Karabağ Savaşı döneminde Ermenistan tarafında işgal edilmiştir. 1990'lı yıllarda Ermenistan'ın Karabağ'ı işgal etmesi sonucu binlerce insan evlerini terk etmek zorunda kalarak göçmen durumuna düşmüştür. Azerbaycan'ın çeşitli illerine yayılan Karabağ göçmenleri vatanlarını asla unutmamışlar ve doğup büyüdüğü topraklara olan hasretlerini mani yakarak hafifletmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda son yıllarda göçmenler arasında derlenen manilere yansıyan Karabağ konusu, çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Çalışma hazırlanırken kaynak tarama ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Son yıllarda hazırlanan kaynak kitaplardan ve yüz yüze görüşme sonrası göçmenlerden derlenen maniler tek tek ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Karabağ, savaş, göçmen, mani, vatan hasreti.

Karabakh Reflections on Ballads of Azerbaijani Immigrants (Qaçqın)

Abstract

Ballad is the oldest verbal literary product, which is called bayatı in Azerbaijani Turkish. The seven-syllable, four versed literary work is available in almost every geography where Turks live. The traditions and customs of the society, philosophy of life, political, social and moral values live in the ballads whose artist is unknown. Societies have applied to ballads to express their desires, wishes and reactions in the face of the events they experience, and they have expressed their love and sorrow in the ballads. Ballads cannot be separated from the lifestyle of the people. Ballads can also be said to be the history of the people. In this study, the ballads collected among the immigrants after the Karabakh war are discussed. Karabakh is one of the most important and ancient life centers of Azerbaijan. The region where Turks live throughout history was occupied by Armenia during the First Karabakh War of 1988-1994. As a result of the invasion of Karabakh by Armenia in the 1990s, thousands of people had to leave their homes and became immigrants. The Karabakh immigrants who spread to various provinces of Azerbaijan never forgot their homeland and tried to relieve their longing for the land they were born and grew up in by talking ballad. In this context, the Karabakh issue, which has been reflected in the ballads compiled among immigrants in recent years, constitutes the main theme of the study. While preparing the study, the method of resource surveying and interviewing was used. Ballads compiled from the source books prepared in recent years and after face-to-face interviews were examined one by one.

Keywords: Karabakh, war, immigrant, ballad, longing for homeland.

¹ Bu makale, 2019 yılında basılan, fakat teknik hata nedeniyle yayımı ve satışı durdurulan Umay Türkeş Günay Armağanı'ndaki makalenin düzenlenmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Girne/ KIBRIS. E-posta: elzaalishovademirdag@gmail.com. ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-0320-8996>.

Giriş

Manilerde, mensup olduğu toplumun sosyal, siyasi, ekonomik, ahlak vb. gibi birçok yönünü bulmak mümkündür. Manilerin konuları yaşamla ilgilidir ve bu temel yaşam felsefesi birçok yönüyle manilere konu olmaktadır. Milletlerin gelenek ve göreneklerini yaşatan dört dizelik bu birimde halkın tarihini de izlemek mümkündür. Toplumların hayata bakış açıları, yaşam felsefeleri, sosyal durumları, yaşanan siyasi olayların izleri vb. bu gibi olaylar karşısında tepkilerinin izlerini manilerde görmek mümkündür. Mani, bu bakımdan toplumların hayatından ayrı düşünülemez. Yıllar öncesinden başlayan mani söylemek geleneği Azerbaycan Türkleri arasında bugün de devamlılığını sürdürmektedir.

Mani, Azerbaycan Türkçesinde *bayatı* terimi ile ifade olunmaktadır. “Bayatı bir söz terim olarak hem eski, boyat kelimesi ile alakalandırılmış hem Ulu Tanrı olarak anlamlandırılmış (Kaşgarlı Mahmut), hem de Oğuz Hanın torunu, Gün Hanın ikinci oğlu Bayat’ın ve daha sonraları ise Azerbaycanlıların gelişiminde önemli katkısı olan aynı isimli boy, kavim ve ilin ismi ile bağlanmış” (Abdulla vd., 2004: 4). Araştırmalarda Dede Korkut, Muhammed Fuzuli, Molla Penah Vakıf’ın Bayat boyundan geldiği aktarılmaktadır.

Bayat kabilesine mahsus şiir şekli olan bu söz, aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır: “Bay- bey, zengin, at ise ün, isim anlamındadır” (Efendiyev, 2012: 229). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügatinde* bayatı kelimesi aynı zamanda Bayatı-Qacar, Bayatı-Ecem, Bayatı-İsfahan, Bayatı-Kürd, Bayatı-Şiraz vb. adlarla müzik makamı adı olarak da geçmektedir (2006: 249).

Azerbaycan manileri, genel olarak “*eləmi*”, “*mən aşıq*”, “*əzizinəm*” kelimeleri ile başlar. Azerbaycanlı bilim adamlarına göre bu manilere ait özelliştir: “Bayatı, sadece halk ozanları tarafından değil, kalbi, yüreği hasret dolu, heyecanlanmış insanlar tarafından söylenir. Bayatı, hislerle, heyecanla, ıstırapla, müzikle bağlı bir halk şiir türüdür.” (Efendiyev, 2012: 242-243).

Azerbaycan manilerinde günlük hayat, dostluk, yiğitlik, namus, içtimaî ve şahsı sıkıntılar, adaletsizlik, zulüm, aşk, sevgi, vefa, yaşam felsefesi, tarih ve siyasi olaylar vb. gibi çeşitli konular işlenmiştir (Alışova Demirdağ, 2015: 169).

Bu çalışmada, Karabağ savaşı sonrası topraklarını terk ederek Azerbaycan’ın çeşitli illerine sığınmak zorunda kalan Karabağ göçmenlerinin son yıllarda söyledikleri maniler ele alınmıştır. Yurt hasretiyle yanan, savaşlarda yakınlarını kaybeden ve bu acıyla yaşamak zorunda olan insanlar bir gün dahi olsun topraklarına geri dönmek umudunu kaybetmemişler. Onlar yürek yakan hasretlerini ve umutlarını manilere dökmüşler. Karabağ kokan bu maniler aynı zamanda Karabağ’ın tarihidir.

Karabağ Bölgesinin tarihi

Karabağ, Türk topluluklarının en kadim yaşam merkezidir. Karabağ, Azerbaycan'da Kür ve Aras nehirleriyle Ermenistan sınırları içerisinde yer alan Gökçe Göl arasında yerleşen dağlık ve bu dağlık araziye bağlı olan ovalardan oluşmaktadır.

Kara ve bağ kelimelerinden oluşan bu kadim yaşam merkezi, büyük ve sık bağları, ormanları olan mekân olarak bilinmektedir: “Son zamanlarda Azerbaycan yer adlarıyla ilgili yapılan araştırmalar sonucu ‘kara’ kelimesinin birden fazla anlamı belirlenmiştir. Azerbaycan Türkçesinde (aynı zamanda diğer Türk dillerinde) ‘kara’nın renk anlamından başka ‘sık’, ‘kalın’, ‘büyük’, ‘koyu’ ve diğer gibi anlamları da vardır. Buna göre ‘Karabağ’ terimi ‘kara bağ’, ‘büyük bağ’, ‘sık bağ’, ‘kalın bağ’, ‘şifalı bağ’ vb. anlamlarını vermektedir” (Yüzbaşov, 1969: 92).

Diğer araştırmacılar ise ‘kara’ kelimesini ‘büyük’, ‘iri’, ‘bağ’ kelimesini ise ‘bağ-bag- boq-Tanrı, Allah’ anlamına geldiğini söylemektedirler (Emrahov vd., 2008: 8).

Türkçede kara kelimesinin renk anlamının dışında ‘büyük’, ‘iri’, ‘koyu’, ‘sık’ anlamlarının da mevcut olduğu dikkate alınırsa Karabağ kelimesinin anlamı büyük, sık bağları olan mekan olarak açıklanmaktadır (Memmedov & Şükürov, 2005: 3).

Diğer bir açıklamaya göre ise Karabağ adı ismini orada yaşayan Türk kabile ve boylarından almıştır ve Kara+ bağ sözündeki bağ kelimesi, baq (bak, bağı) kabilesinin isminden gelmektedir (Emrahov vd., 2008: 10).

Araştırmacılara göre Karabağ adının bölgede kullanılması V-X. yüzyıllarda ‘Arsax’ olarak tanınan arazide yaşamış Peçeneklerle bağlı olmuş ve bu ad sonradan bölgenin diğer kısımlarına da şamil edilmiştir (2008: 10).

Bölge için ‘Karabağ’ ve ‘Arsak’ kelimeleri kullanıldığı görülmektedir. Arsak kelimesi tarihi Azerbaycan devletlerinden biri olan Albanya’nın merkez bölgesinin ismi olarak kullanılmıştır. “Arsak”, “Ersak”, “Er” ve “sak” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Sak”ların (Sakaların) toprağı, yurdu anlamını vermektedir (Sediyev, 1963: 15).

Karabağ, bulunduğu konum itibariyle tarih boyu bölgedeki güçlü devletlerin sürekli üzerinde mücadele ettikleri bir mekân olmuştur. Özellikle XX. yüzyılın başlarında çok büyük savaşların yaşandığı bölgede 7 Temmuz 1923’te Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin oluşturulması kararı alınmıştır (Aslanlı, 2014: 9).

Tarihi Karabağ bölgesi ile Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) birbirine karıştırılmamalıdır. Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi, tarihi Karabağ bölgesinin (yüzölçümü 18000 km²) sadece 4392 km'lik kısmını oluşturmaktadır: “Sovyetler Birliği Döneminde Azerbaycan sınırları içerisindeki tarihi Karabağ bölgesinde Ağdam, Terter, Yevlah, Füzüli, Beylegan, Gubatlı, Cebrail, Mingecevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Görüş, Akdere, Berde, Zengezur, Hadrut rayonları³ yer almaktaydı (Farklı dönemlerde bu rayonlarla ilgili farklı düzenlemelere gidilmiştir). Fakat eski Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi, Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend, Askeran rayonlarından oluşmaktaydı.” (Aslanlı, 2013: 35).

Karabağ sorunu, tarihi geçmişlere dayanan ciddi bir sorundur. Daha önce de bu bölgeyi kendi topraklarına katmak isteyen Ermeniler 20. yüzyılda SSCB'nin çöküşü sonucu Karabağ konusunu tekrar gündeme getirirler⁴. Bunun sonucu bölgede Karabağ savaşı patlak verir, 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ın özerlik statüsünü kaldırdığını açıklar. Bu olayların daha da alevlenmesine neden olur. Savaş sonucu Ermeniler Dağlık Karabağ ve Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan bölgeleri işgal ederler⁵.

Karabağ savaşının patlak vermesi sonucu Azerbaycan halkı bir savaş psikolojisine girmiştir. Bu çalışmada Karabağ sorununun kültürel olarak halk şiiri türlerinden manilere yansımaları konusu ele alınmıştır.

Karabağ ve etrafından zorla çıkarılan insanlar bugün Azerbaycan'ın çeşitli illerinde zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedirler. ‘Qaçqın’ olarak isimlendirilen Karabağ göçmenleri yıllardır Karabağ'ın hasretiyle yaşamakta ve bu hasreti çeşitli yollarla gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar.

Çalışmada, son yıllarda hazırlanan kaynak kitaplardan ve yüz yüze görüşme sonrası göçmenlerden derlenen maniler ele alınmıştır. Topraklarından zorla göç etmek zorunda kalan insanların söyledikleri maniler, insanın yüreğini bir ok gibi delip geçmektedir: “Özellikle, Karabağ göçmenleri arasında son yıllarda yaranan mani örneklerinde savaş, göçmenlik, Vatan hasreti konularının ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir.” (Alişova Demirdağ, 2015: 177).

³ Rayon- ilçeden büyük, ilden küçük idari birim.

⁴ Daha detay bilgi için bk., *Mirze Camal Cavanşir Qarabaği, Qarabağ Tarixi*, Azerbaycan SSR, Elmler Akademiyası Neşri, 1959, Bakü; Araz Aslanlı, “Tarihte ve Günümüzde Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, 2001, C 7, S. 1; Yagub Memmedev ve Kerim Şükürov, *Qarabağ: Real Tarih, Faktlar, Senedler, Elm ve Tehsil*, 2005, Bakü; Araz Aslanlı, *20. Yüzyılın Başlarında ve Sonlarında Güney Kafkasya'da Ermeni Sorunu: Karabağ Sorunu Örneği*, Yeni Türkiye 60/2014; Elçin Ahmedov, *Ermenistanın Azerbaycana Tecavüzü: Tehlil Xronika (1987-2011)*, Letterpres, Bakü, 2012; Hamza, Aliyev, *Dağlık Karabağ Hakikatleri* Renessans, Bakü, 2005; Gökçe Mustafa, “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme” *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or, Turkic*, Volume 6/1, Winter 2011, p. 1139-1154, TURKEY.

⁵ 2020 yılında gerçekleşen II. Karabağ savaşı döneminde işgal altında olan toprakların büyük bir kısmı işgalden azat edildi.

Göçmenlik hayatı bu insanları bir hayli hassas yapmıştır. Doğal olarak son zamanlarda bu bölgede yaranan maniler bireysel değil belli bölge insanların hislerinin, dertlerinin ifadesine çevrilmiştir. Bu manilerde göçmenlik (kaçqınlıq) konusu ve Karabağ hasreti ön plana çıkmaktadır. Sanki bu tür yeni bir dönem yaşamaktadır. Bir taraftan manilerin geleneksel konularının değiştiği diğer taraftan da eski manilerin yeniden yapılandırıldığı görülmektedir. Örneğin, çok ünlü bir maninin değişik versiyonu bu tezimizi kanıtlar durumdadır.

Kitabın Gülistan'dır

Aç, oku gülistandır.

Bülbülün göz yaşından

Bahçede gül ıslandı.

Yeni versiyonu ise aşağıdaki şekilde karşımıza çıkar.

Kitabın Gülistan'dır

Aç, oku gülistandır.

Qacının (göçmenin) göz yaşından

Bahçede gül ıslandı (Karabağ: Folklor da Bir Tarihtir, 2012: 13).

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsünün Karabağ folklorunun toplanması ve yayımlanmasında hizmetleri büyüktür. Özellikle, son yıllarda bu alanda çok önemli çalışmalar yapılmıştır.⁶ Kaçqınlarla (göçmen) yüz yüze görüş sonucu toplanan folklor numuneleri, savaş psikolojisinin edebiyata yansımalarının en önemli kanıtıdır. Karabağ göçmenlerinin hasretleri kelimelere dökülmüş, manilerle hayat bulmuştur. Özellikle, son 10 yılda binlerce yeni bayatılar oluşmuştur.

Qarabağa qan düşdü,

Ezizim Qarabağda,

Baxtıma hicran düşdü,

Gül ekdim qara bağda,

Dağlara gülle deydi,

Özüm dere bilmedim

Başımdan duman düşdü.

Yad derdi Qarabağda.

Eziziyem bu derdi,

Men aşiq elde fanar,

⁶ Daha detaylı bilgi için bk. İngilab Guliyev, *Eziznem Qarabag*, Genclik, 1992, Bakü; *Azerbaycan Folkloru Antologiyası*, V kitap, Qarabağ Folkloru, Seda 2001, Bakü; *Qarabağ, Folklor da Bir Tarihtir*, I kitap, Folklor İnstitutu, 2012, Bakü.

Derya derdi, su derdi,
 Tutmuşam elde fanar,
 Qarabağdan gen düşdüm,
 Qarabağın derdine,
 Çekemedim bu derdi.
 Ah çeksem ürek yanar.

Götürün ağ yelkeni
 Men aşiq, lala yalqız
 Gözüm görsün geleni
 Gül qoşa, lala yalqız,
 Ya rebb, gören neyleler,
 Qorxuram qerib ölem,
 Qaşqınnıxda öleni?
 Qebri de qala yalqız .

Bu dağlar, ulu dağlar,
 Göyde göyerçin ağlar,
 Çeşmeli, sulu dağlar,
 Meşede laçın ağlar.
 Qarabağ elden gedir,
 Veten yadıma düşende,
 Göy kişner, bulud ağlar.
 Başımda saçım ağlar⁷.

Çalışmamız Karabağ ve etraf bölgelerin Ermenistan tarafından işgal edilmesi sonucu Bilesuvar şehrine gelen göçmen aileler ile 2016 yıl Haziran ayında yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir. Derlenen bayatların konusu ayrılık, vatan hasreti, göçmenlik acısı, evsizlik, özlem vb. konulardır. Derlenen maniler yazıya geçirilirken söyleniş şekli korunmuştur.

Her an vatan hasretiyle yanan göçmenler, evlerine dönmek arzularını hiç kaybetmediler. Yaşım gözünde kalan göçmenler her an vatana dönmenin hayalini kurmuş ve bundan hiç vaz geçmemişler.

Yaşım gözümde qaldı,
 Ezizinem, boz dağım,
 Axdı üzümde qaldı,
 Başı duman tozdağım,
 Vetene dönmek istedim,
 Günde düşür yadıma,
 Arzum gözümde qaldı. (K1)
 Öz vetenim, öz dağım. (K7)

Dağların gül lalesi,
 Ezizinem, gül bağlar,

⁷ Örnekler *Azərbaycan Folkloru Antologiyası*, V Kitab (Karabağ Folkloru); *Karabağ: Folklor da Bir Tarihtir* kitablarından alınmıştır.

Çayların şelalesi,
Vetenden gen düşenin,
Heç bitmez ah nalesi. (K4)

Çiçek bağlar, gül bağlar,
Evim düşmen elinde,
Üreyim qubar bağlar . (K1)

Başında leçeye bax,
Üstünde çiçeye bax,
Mene yollar bağlıdır,
Keçende küçeye bax. (K3)

Obası talan canım,
Min yara alan canım,
Yurdsuza yurd vererdim,
Yuvasız qalan canım. (K1)

Bu manilerde addım adım savaşı izlerini görmek mümkündür. Şuşa'nın, Laçın'ın işgali, kalelerin düşman eline geçmesi, yolların bağlanması, insanların mağdur olması, vatan dağlarının gavur elinde esir kalması, toprakların viraneye dönmesi, güllerinin solması, yılanlara yuva olması ustalıklı tasvir olunur.

Şuşanın daşdır yolu,
Su geldi basdı yolu,
Ne gelen var, ne giden,
Düşman kesdi yolu. (K2)

Neslimiz Qarabağlıdır,
Sinemiz Veten dağlıdır,
Ne gelen var, ne giden,
Vetenin yolu bağlıdır. (K1)

Astanım vay, qalam vay,
Erşe çıxıb nalem vay,
Düşmen girdi vetene,
Alınıbdı qalam vay. (K7)

Dağların daşdı yolu,
Sel geldi kesdi yolu,
Qarabağa gedende,
Ermeni kesdi yolu. (K3)

Hay haray salan dağlar,
Zindanda qalan dağlar,
Gavur düşmen elinde,
Gülleri solan dağlar. (K3)

Soldu güllerin dağlar,
Laldı güllerin dağlar,
Senden didergin düşdü,
Ağır ellerin dağlar. (K1)

Elemi, Zengilana,
Qan düşdü Zengilana,
Sahibsiz qalan eller,
Yuva oldu ilana. (K1)

Ezizim, Zengilana,
Derd geldi Zengilana,
Elleri qaçaq düşdü,
Yurdu qaldı ilana. (K2)

Ezizim, bu dağlara,
Gün düşüb bu dağlara,
Ay benim gözel yurdum,
Sen qaldın dığalara? (K2)

Elemi, oxuyaydım,
Çalaydım oxuyaydım,
Durub qelbi dağlardan,
Laçın, sana baxaydım. (K3)

Yıllarca vatan hasreti çeken göçmenler topraklarını, evlerini barklarını hiç unutmadılar. Azərbaycan'ın çeşitli bölgelerine yerleşen insanlar göçmenliğin nasıl ağır bir duygu olduğunu, yaşadıklarını manilere döktüler.

Ezizinem, qönçe gül,
Lale, nergiz qerenfil,
Men vetende köçkünem,
Heç açılar mı könül? (K3)

Qeribem vetenim yox,
Bir qulam satanım yox,
Qaçqın düşdüm vetenden ,
Dadıma çatanım yox. (K6)

Köyneyim ketan sarı,
Geymeye ketan sarı,
Esersen ay gözel yel,
Gedersen veten sarı. (K5)

Ağacda xezel ağlar,
Dibinde gözel ağlar,
Elinden qaçqın düşen,
Sergendar gezer ağlar. (K3)

Yeri yeri tur dağlar,
Sene yağsın nur dağlar,
Biz elden qaçaq düşdük,
Bizden geri yurd ağlar. (K3)

Meni vurdu boz ilan,
Gözüm doldu toz ilan,
Varmı olan bizim tek,
Dem desgahı dağılan. (K6)

Marala bax, marala,	Bu yol cavada gedir,
Vur, oxunan yarala,	Aşır cavada gedir,
Qardaş girov düşübdü,	Uçub könlümün quşu,
Ana bacı gerekdi,	Vetene sarı gedir. (K6)
Derdin çeke sarala. (K4)	
Ezizim qala yeri,	Ezizim, qara bağlar,
Yurd yeri, qala yeri,	Üreyim yara bağlar,
O gün müsibet olar,	Elinden ayrı düşen,
El köçe, qala yeri. (K2)	Ümidin hara bağlar? (K5)
Çay deyilem axam men,	Ezizim, Araz derin,
Çölü düzü yıxam men,	İçmeye suyu serin,
Qanadım yox, uçmağa,	Hesret qaldığım eller,
Yurda sarı baxam men. (K7)	Hem de senin ellerin. (K6)
Ezizinem, talandı,	Men aşiq, güllerini,
Dağım daşım talandı,	Dermedim güllerini,
Düşmen geldi dağ çekdi,	Görüb, yaşadım Vetən,
Ömrüm-günüm talandı. (K3)	Bu çetin günlerini. (K1)
Ezizinem, ay üzüm,	Ezizim ,elim ağlar,
Bağda biter ay üzüm,	El ağlar, elim ağlar,
Vetən yağlı elinde,	Vetən gavur elinde,
Üzler gördün ay üzüm. (K1)	Dil deyib elim ağlar. (K2)
Qarabağda bağ olmaz,	Çağırırım dilberi

Qara salxım ağ olmaz,
Qeriblikde qalanın,
Üreyinde yağ olmaz. (K6)

Qara geysin gül barı
Namerdin bağ bağçası,
Heç açmasın gül barı. (K7)

Ağaçdan nar dererem,
Men narı şux bezerem,
Veten benim olmasa,
Dünyada xar gezerem. (K1)

Ezizim, uca dağa,
Men vuruldum bu dağa,
Felek taleyim yazdı,
Öz obamdan qırağa. (K4)

Bu manilerde dikkat çeken başka bir makam ise göçmenlerin yurtlarına döneceklerine olan inanlarıdır. Karabağ sorunun mutlaka bir gün çözülecek ve vatan topraklarına geri döneceklerdir.

Ezizinem, talandı,
Sinemde od qalandı,
Bir az geçi tezi var,
Veten bize qalandı. (K5)

Dağlar duman oldu gel
Düşmen yolu kesdi gel,
Veten yağı elinde,
Elacını tap da gel. (K7)

Ezizim, güller açar,
Bağ bağçada gül açar,
Vetene dönmek için,
Kimdedi bizim açar? (K1)

Men aşiqem bu bağa,
Bu bağçaya bu bağa,
Eğer qismet olarsa,
Gederem Qarabağa. (K6)

Ezizinem, bu dağa,
Qurban olum bu dağa,
Men Qarabağ ehliyem,
Meni yaz Qarabağa. (K1)

Derlenen manilerin bazılarında hecenin dışına çıkıldığı bazılarında ise dize sayısında uyumsuzluklar da dikkat çekmektedir. Aşağıdaki örnekte son dize altı heceden oluşmaktadır.

Şuşanın daşdır yolu,
Su geldi basdı yolu,
Ne gelen var, ne giden,
Düşman kesdi yolu. (K2)

Aşağıdaki örnekte ise birinci, ikinci ve dördüncü dizeler sekiz heceden oluşmaktadır.

Neslimiz Qarabağlıdır,
Sinemiz Vetən dağlıdır,
Ne gelen var ne giden,
Vetenin yolu bağlıdır. (K1)

Aşağıdaki maninin üçüncü dizesi sekiz heceden oluşmaktadır.

Yaşım gözümde qaldı,
Axdı üzümde qaldı,
Vetene dönmək istedim,
Arzum gözümde qaldı. (K1)

Son mani ise 5 dizeden oluşmasıyla dikkat çeker.

Marala bax, marala,
Vur, oxunan yarala,
Qardaş girov düşübdü,
Ana bacı gerekdi,
Derdin çeke sarala. (K4)

Sonuç

Mani, Mani, Azerbaycan Türkçesinde bayatı olarak adlandırılan en eski sözlü edebi geleneğe ait ürünlerden biridir. Günümüzde devamlılığını sürdüren bu edebi tür, toplum hayatında yaşanan olayların en bariz taşıyıcısıdır. Sanatçısı belli olmayan manilerde mensup olduğu toplumun gelenek ve görenekleri, yaşam felsefesi, siyasi, sosyal, ahlaki değerleri yaşamaktadır. Bu bağlamda maniler, sadece sözlü edebiyat ürünü olarak düşünülemez. Maniler, bir halkın yaşayan tarihidir. Özellikle, son yıllarda Karabağ savaşı sonrası manilerde bir değişimin olduğu gözlemlenmektedir. Geleneksel mani konularının değişiminin yanında,

bazı manilerin yeniden yapılandırıldığı dikkat çekmektedir. Karabağ hasreti, göçmenlik, savaş psikoloji son yıllarda derlenen manilerin ana temasını oluşturmaktadır. Bu da manilerle ilgili araştırmaların devam ettirilmesi, derlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, B- Bababzade, Q- Memmedli, Elxan. (2004). *Azerbaycan Bayatıları*, Bakü: XXI-Yeni Neşrler Evi.
- Ahmedov, E. (2012). *Ermenistanın Azerbaycana Tecavüzü: Tehlili Xronika (1987- 2011)*, Bakü: Letterpres.
- Alishova Demirdağ, E. (2015). “Azerbaycan Manilerinde Bayatılarında Vatan. Sevgisi, Vatan Hasreti”. “Azerbaycanşinaslık: Geçmiş, Bugünü ve Geleceği” (*Dil, Folklor, Edebiyat, Sanat, Tarih*) Uluslararası Sempozyum. Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Kuruluşununun 10. Yıl Dönümü Münasebetiyle, Kars 21-23 Ekim s. 167-180
- Aliyev, Hamz. (2005). *Dağlık Karabağ Hakikatleri*, Bakü: Renessans.
- Aslanlı, Araz. (2014). 20. *Yüzyılın başlarında ve Sonlarında Güney Kafkasya’da Ermeni Sorunu: Karabağ Sorunu Örneği*. Yeni Türkiye 60.
- Aslanlı, A. (2013) *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*, Ankara: EkoAvrasya Yayınları.
- Aslanlı, A. (2001). “Tarihten Günümüzde Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)*, C 7, S, 1.
- Azerbaycan Dillinin İzahlı Luğatı*, (2006). I Cilt, Şerq-Qerb, Bakü.
- Azerbaycan Folkloru Antologiyası, V cilt, (Qarabağ Folkloru)*, (2001). Seda Neşriyatı, Bakü.
- Cavanşır, M. C. Q. (1959). *Qarabağ Tarixi*, Azerbaycan SSR, Elmler Akademiyası Neşri, Bakü.
- Efendiyev, P. (2012). *Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyyatı*, Elm ve Tehsil, Bakü.
- Emrahov, M,İ; Çingizoğlu , E & Hesenov, H,İ (2008). *Qarabağ Xanlığı*, Bakü: Mütercim, *Qaarabağ: Folklor da bir tarihdır*. I kitap, (2012). (Ağdam, Füzulü, Ağcabedi, Cebrayıl, Zengilan, Qubadlı, Laçın ve Kelbecer rayonlarından toplanmış folklor örnekleri). Bakü: Elm ve Tehsil.
- Guliyev, I. (1992). *Eziznem Qarabağ*, Bakü: Genclik.

Memmedov, Y & Şükürov, K. (2005). *Qarabağ: Real Tarix, Faktlar, Senedler*, Bakü: Elm ve Tehsil.

Mustafa , G. (2011). “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme” *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or, Turkic*, Volume 6/1, Winter, p. 1139-1154, TURKEY.

Sediyev, Ş. (1963). *Qarabağ sözününün menası*, Elm ve Heyat, Sayı 3.

Yüzbaşov, R.(1969), “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Toponimikası”, *Azerb. SSR EA Xeberleri. Yer haqqında elmler*, ser. N 2,

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Adı Soyadı : Sefure Hüseynova
Yaşı : 67
Öğrenim Durumu : Öğretmen
İkamet Yeri : Azerbaycan
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Cebrayıl, Büyük Mercanlı
- K2:** Adı Soyadı : Ebülfet Alışov
Yaşı : 69
Öğrenim Durumu : Öğretmen
İkamet Yeri : Azerbaycan
Cinsiyeti : Erkek
Doğum Yeri : Cebrayıl, Büyük Mercanlı
- K3:** Adı Soyadı : Minaye Memmedova
Yaşı : 75
Öğrenim Durumu : İlkokul
İkamet Yeri : Azerbaycan

Cinsiyeti	: Kadın
Doğum Yeri	: Cebrayıl, Büyük Mercanlı
K4: Adı Soyadı	: Gülaya İsgenderova
Yaşı	: 80
Öğrenim Durumu	: İlkokul
İkamet Yeri	: Azerbaycan
Cinsiyeti	: Kadın
Doğum Yeri	: Cebrayıl, Büyük Mercanlı
K5: Adı Soyadı	: Fatma Hesenova
Yaşı	: 60
Öğrenim Durumu	: Lise
İkamet Yeri	: Azerbaycan
Cinsiyeti	: Kadın
Doğum Yeri	: Cebrayıl, Büyük Mercanlı
K6: Adı Soyadı	: Sevda Alışova
Yaşı	: 32
Öğrenim Durumu	: Öğretmen
İkamet Yeri	: Azerbaycan
Cinsiyeti	: Kadın
Doğum Yeri	: Cebrayıl, Büyük Mercanlı
K7: Adı Soyadı	: Suğra Eliyeva
Yaşı	: 66, öldü.
Öğrenim Durumu	: İlkokul
İkamet Yeri	: Azerbaycan
Cinsiyeti	: Kadın
Doğum Yeri	: Cebrayıl, Büyük Mercanlı

EXTENDED ABSTRACT

Ballad is one of the products belonging to the oldest oral literary tradition which is called as “bayati” in Azerbaijani Turkish. The seven-syllable and four-string literary work is available in almost every geography where Turks live. The traditions and customs of the society, life philosophy, political, social and moral values live in ballads whose creator is unknown. Societies have applied to ballads to express their desires, wishes and reactions in the face of the events they experience, and they have expressed their love and sadness with ballads. It is possible to find many aspects of society such as social, political, economic and moral aspects in ballads. The subjects of the ballads are about life and this basic life philosophy is subject to ballads in many aspects. It is possible to observe the history of the people in this unit of four lines, which keeps the traditions and customs of societies alive. In this context, the traces of societies' perspectives on life, their philosophies of life, their social conditions, the traces of the political events and their reactions against the events live in the ballads. In this respect, ballad cannot be considered separate from the life of societies.

The tradition of singing ballads that started years ago continues today among Azerbaijani Turks. Azerbaijani ballads generally begin with the words "I don't know", "I'm in love", "my love". According to Azerbaijani scientists, this is a feature of the ballads. This literary genre, which continues its continuity today, is the most obvious carrier of the events in social life. In this context, ballads cannot be thought of as merely oral literature products. Ballads are the living history of a people.

In this study, ballads compiled among immigrants after the Karabakh war were captured. Karabakh is one of the most important and ancient centers of life in Azerbaijan. Karabakh is the oldest living center of the Turkish community. Karabakh is a mountainous region in Azerbaijan, located between the Kura and Aras rivers and Gokce Lake within the borders of Armenia, and consists of lowlands connected to this mountainous area. Throughout history, the region inhabited by Turks was occupied by Armenia during the First Karabakh War (1988-1994). As a result of Armenia's occupation of Karabakh in the 1990s, hundreds of people were forced to flee their homes and become immigrants. The Karabakh settlers, who spread to various provinces of Azerbaijan, never forgot their homeland and tried to alleviate their longing for the lands where they were born and raised by singing ballads. In particular, in recent years, there has been a change in the ballads after the Karabakh war. In addition to the change in traditional ballad themes, it is noteworthy that some ballads have been reconfigured. Karabakh nostalgia, migration and war psychology are the main themes of the

ballads compiled in recent years. In this context, the Karabakh issue, which is reflected in the ballads compiled among immigrants in recent years, forms the main theme of the study. Source scanning and interviewing methods were used while preparing the study. The ballads compiled from the source books prepared in recent years and from the immigrants after a face-to-face meeting were examined one by one.

As a result of the occupation of Karabakh and the surrounding areas by Armenia, our work was achieved as a result of a meeting held with the immigrant families who came to Bilesuvar in the month of June in 2016. The topics of the compiled ballads are separation, longing for the homeland, the pain of migration, homelessness, and longing. While the compiled ballads were being written, the form of utterance was preserved.

The immigrants, burning with longing for their homeland at all times, never lost their desire to return home. The immigrants, whose tears remained in their eyes, dreamed of returning to their homeland at any moment and never gave up.

My tears remained in my eyes,	My dear, gray mountain,
The flow remained in my face,	My mountain with dusty tops
I wanted to return to Homeland,	I remember every day,
My dream remained in my eyes. (K1)	My own country, my own mountain. (K7)

It is possible to see traces of step-by-step war in these ballads. The occupation of Shusha and Lachin, the capture of castles by the enemy, the closure of roads, the enslavement of people, the captivity of the mountains of the homeland, the desolation of lands, the withering of flowers, and the nesting of snakes are skillfully portrayed.

The stone road of Shusha,	Our generation is from Karabakh
The water came and flooded the road,	Our chest is from homeland's mountains,
No one coming, no one going,	No one coming, no one going
Enemy blocked the road. (K2)	Roads of the homeland are tied. (K1)

The immigrants, who have been longing for their homeland for years, have never forgotten their lands, houses and barracks. People living in different parts of Azerbaijan told ballads about how hard migration is and how they live.

My dear, bud flower,	I'm a stranger with no homeland,
Tulip, narcissus, clove,	No one says a word,

I am an immigrant in my country,

I am an immigrant from my homeland

Does the heart ever open? (K3)

I can't taste anything else (K6)

Another point that draws attention in these ballads is the belief that the immigrants will return to their homeland. The Karabakh issue will definitely be resolved one day and they will return to their homeland.

My dear, it was looted,

Come, the mountains are foggy

There was a fire in my chest,

Come, the enemy has cut off the way

It is late or quick a little,

Homeland oil in your hands,

Homeland will be ours again (K5)

Find the cure and come (K7)

As can be seen, the main theme of these ballads composed among immigrants is longing for Karabakh, immigration and psychology of war. The people who are burning with longing for their homeland, who have lost their loved ones in wars, and who have to live with this pain, have not lost hope of returning to their lands, even one day. They poured their heartbreaking sorrows and hopes into ballads. This shows that it is important to continue research on ballads, compile them and transfer them to future generations. Because these ballads that smell Karabakh are also the history of Karabakh.